

РАЗГРАНИЧАВАНЕ НА СЛЕДСТВЕНАТА ВЕРСИЯ ОТ БЛИЗКИ ПОНЯТИЯ

ас. Христо Павлов Павлов, БСУ

DISTINCTION OF THE INVESTIGATIVE VERSION FROM SIMILAR CONCEPTS

Hristo Pavlov Pavlov

Abstract: *Upon studying the nature of the version and its importance for the investigation of crimes there are found some features which connect it with concepts similar thereto. This article is dedicated to the study of these relations. The investigative version is separated from the subject of proof in the criminal proceedings, the mental modeling and forecasting in the process of investigation of crimes.*

Key words: *investigative versions, subject to proof, mental modeling, forecasting.*

Следствената версия е логически обосновано предположение на разследващия орган за обстоятелство, свързано с конкретно престъпление. Нейното построяване и проверка почиват върху единен, многостепенен и последователен процес. Като един от основните познавателни методи при разследването, задачата на следствената версия е да го насочи, за да се постигне поставената цел – получаване на достоверно знание.

Изучавайки същността на версията и нейното значение за разследването на престъпления се откриват някои черти, които я свързват с близки до нея понятия. С оглед на това е необходимо подробно да се изследва съществуващата връзка между тях. В настоящата статия следствената версия се разграничава от **предмета на доказването** в наказателния процес, **мисловното моделиране** и **прогнозирането** в процеса на разследване на престъпления.

1. Следствена версия и предмет на доказване.

Понятието „предмет на версията” (или предмет на **следствената версия**, що се отнася до настоящото изследване) е тясно свързано с понятието „предмет на доказването” в наказателния процес. Наличието на тясна връзка между тях не означава и не трябва да се разбира като причина за припокриването им. Вярно е, че версията (респективно - следствената версия) като понятие е свързана с понятието доказване, но те са не само от различна категория, а и се отличават със строго специфично съдържание.

Въпреки че в разпоредбата на чл. 102 от НПК обобщено са посочени обстоятелствата, които подлежат на доказване, в закона липсва дефиниция на понятието „предмет на доказване”. В правната литература под този термин се разбира съвкупността от обстоятелствата, които трябва да се докажат по наказателното дело, за

да се приеме, че е разкрита обективната истина по него.¹ При извеждане на определението за това понятие, под обстоятелства, които са предмет на доказване се има предвид определени факти от действителността, за които трябва да се докаже дали са възникнали в минало време и дали са съществували към конкретния момент.

Според мен, различията между следствената версия и предмета на доказването се изразяват в следното:

На първо място, предмет на доказването е процесуално понятие. За разлика от него, следствената версия е **криминалистичен, непроцесуален познавателен метод при разследване на престъпления**.

На второ място, съдържанието на предмета на доказване се състои от **обстоятелства** по делото. Това са факти от обективната действителност, които обаче са в процес на доказване, т.е. те не са все още несъмнено доказани. Следствената версия е обосновано предположение, което се базира на **наличния доказателствен материал**. Тя се построява в резултат на системно-структурен анализ, синтез и оценка на установените по наказателното дело факти и информация.

На трето място, предмет на доказването са **самите обстоятелства**, докато следствената версия има за предмет **вероятно обяснение** на свързани с разследването престъпление **обстоятелства**. Вероятното обяснение не може да се разглежда като доказване на тези обстоятелства. То създава само предположение за съществуването им. Както отбелязва Ив. Вакарелски, вероятното обяснение е „... само първото необходимо стъпало, първият закономерен етап на прехода от вероятното към достоверното обяснение, към доказването на тези факти.”²

На четвърто място, предположението (в съдържанието на версията) може да обхване както **всички**, така и **отделни** обстоятелства от предмета на доказването. В процеса на разследване на престъпления се изграждат общи и частни следствени версии. Първите обхващат престъплението като цяло и групата от обстоятелства от предмета на доказване. Частните следствени версии представляват предположения за отделни страни на подлежащите на доказване обстоятелства.

На следващо място, предмет на доказване са обстоятелства, които трябва да са **възникнали в действителността** (например извършеното престъпление и участието на обвиняемия в него). От тази гледна точка те условно могат да бъдат наречени положителни.

Подкрепям становището на Ив. Вакарелски, според който предметът на версията (вероятното обяснение) обхваща както положителни, така и **отрицателни обстоятелства** (липса на някакъв факт, събитие, действие).³ Пример за това е вероятното алиби на обвиняемия, вероятната невъзможност на конкретното лице да премине през направения отвор на прозореца, за да извърши кражба и т.н.

2. Следствената версия и мисловното моделиране.

Интересен е въпросът за връзката между следствената версия и мисловното моделиране в процеса на разследване на престъпления. При търсене на пътища за

¹ Според Ст. Павлов предмета на доказване в наказателния процес е „съвкупността от обстоятелства и факти, които трябва да бъдат установени, за да се реши правилно разглежданото дело.” - Павлов, С. Наказателен процес на Република България. Обща част, С., Сиби, 1996, с. 280; виж също и Вучков, В. Предмет и тежест на доказване в наказателното производство, С., Сиби, 2008, с. 76; Манев, Н. Наказателен процес, С., Ромина, 2000, с. 180 – 181.

² Вакарелски, И. Криминалистика, С., Наука и изкуство, 1978, с. 139.

³ Вакарелски, И. Криминалистика, С., Наука и изкуство, 1972, с. 113 - 114.

прилагане на метода на моделирането криминалисти като И. Лузгин, А. Ратинов, А. Ларин, Т. Волчеца, А. Ейсман, Л. Драпкин, В. Василев и др.⁴ допринасят за изясняване на отношението между версията и мисловното моделиране.

Мисловното моделиране преди всичко се състои в мисловно пресъздаване на картина, която представлява криминалната ситуация в цяло, нейните отделни елементи, тяхната взаимосвързаност и взаимообусловеност във връзката им с престъпното събитие. Както отбелязва Волчеца, изграждането на мисловен ситуационен модел „... не се явява средство за доказване, но съществено облекчава този процес. Построените модели на криминални ситуации спомагат за решаването на цял ред криминалистически задачи.”⁵.

Някои автори⁶ поставят знак за равенство между тези две понятия, като твърдят, че версията е мисловен модел за определени обстоятелства, свързани с разследването престъпление. Според В. Василев “информацията при оглед ... насочено се подбира в мисловни модели (версии), които придобиват словесно-логическа форма.”⁷ Чрез моделирането А. Ларин открива „изпитание” на версията в процеса на мисловен експеримент по конкретно дело. Според него, от резултатите от този мисловен експеримент се явява ново знание, не толкова за възможните обстоятелства по делото, но и за източниците на фактическите данни, които могат да потвърдят проверяемата версия.⁸

Считам, че определяйки версията като мисловен модел или информационно-логически модел, а извеждането на логически следствия от версията (необходимите изводи от следствената версия) като нейното изпитание в хода на мисловен експеримент, нищо не се добавя към гносеологичната характеристика на версията и нейната роля за ефективното протичане на наказателното производство. Версията си остава вероятно знание. Пропуските в него не се запълват, а достоверността на следствената версия не се увеличава от нейното преименуване на мисловен модел, във всеки случай на съвременното равнище на криминалистиката и моделирането.

Моята позиция е, че е необходимо следствената версия и мисловният модел да се разглеждат като две различни форми, които са резултат на задълбочена мисловна дейност. Следствената версия, като едно от основните средства за достигане до достоверно знание, се построява от разследващия орган на база наличния доказателствен материал и информация по конкретното наказателно дело. След практическата проверка версията се потвърждава или се опровергава. В резултат на нея знанието, което се отнася до предполагаемото обстоятелство се превръща (се трансформира) от вероятно в достоверно. От своя страна мисловният модел, като средство за познанието при разследване на престъпления, се изгражда от разследващия орган при отчитане на

⁴ Виж Белкин, Р. Курс криминалистики, 3-е издание, дополненное, М., ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001, с. 488.

⁵ Волчецкая, Т. Современные проблемы моделирования в криминалистике и следственной практике, Калининград, изд. Калининградского государственного университета, 1997, с. 63.

⁶ Виж например Ларин, А. От следственной версии к истине, М., Юридическая литература, 1976, с. 29; Эйсман, А. Логика доказывания. М., Юридическая литература, 1971, с. 104.

⁷ Васильев, В. Психологическая характеристика осмотра места преступления, Проблемы психологии следственной деятельности. Красноярск, 1986, с. 112, источник - Волчецкая, Т. Цит. съч., с. 25.

⁸ Ларин, А. Цит. съч., с. 14 – 16.

наличните доказателства. Той, за разлика от следствената версия, не се опровергава или потвърждава, а служи за допълване на нови знания.

Обратно на мисловния модел следствената версия се формулира еднозначно и в такъв вид съществува до края на нейната проверка. Както пише М. Хлинцов, „... моделът през цялото време увеличава обема си за сметка на натрупването на нова информация”⁹.

Въпреки посочените различия не трябва да се пренебрегва връзката между тези две понятия. Мисловният модел и версията се допълват.

И. Лузгин приема, че версията заема централно място в ретроспективния модел. Според него, тя е важен, но не единствен **елемент от съдържанието на този модел**. Лузгин отбелязва, че „в ретроспективния модел присъстват не толкова хипотетични обяснения, но и други логически елементи, а също и мисловни образи. Версията в ретроспективните модели съединява тези елементи, служи като средство за обясняване на факти.”¹⁰. В тази насока Лузгин разсъждава, че отделните версии по различни обстоятелства придават на този мисловен модел цялостен и многостранен облик. Ето защо те, като част от модела, са решаващ фактор за обективност на познавателните процеси при разследване на престъпления.

М. Хлинцов приема, че версията представлява един вид „ембрион” на вероятния модел. Според него, мисловният модел притежава качеството на „кондензатор” на криминалистично значима информация, получена в хода на проверката на версиите. От друга страна, Хлинцов допълва, че версията се проверява като се отчете наличната в модела информация.¹¹

Приемам, че следствената версия може да се изгради на базата на построения мисловен модел. Подкрепям становището на Й. Кунчев, според който обратното твърдение не е правилно. Мисловният модел „акмулира събраната на определен етап от разследването информация за факта, събитието или явлението, което е обект на изучаване. Едновременно с това в съответствие с познавателната си функция той е и обект на изучаване. При осъществяването на този процес могат да се изградят версии. Те определят ориентира, т.е. посоката за попълване на мисления модел с нова информация, но не се включват в неговото съдържание.” Докато мисловният модел съдържа събраната в процеса на разследване достоверна информация, версията е предпоставка за получаването на нова информация. Тя е вероятно обяснение за неизвестно обстоятелство, а не достоверно знание. С основание Кунчев отбелязва, че „известното, което е същност или елемент от модела не се включва в съдържанието на версията, защото тогава няма какво да се проверява. В това се състои принципното различие между версията и мисления модел за неизвестното обстоятелство – моделът може да бъде информационна основа за изграждането на версии, както и да е „продукт” на получена при проверка на други версии информация.”¹²

Ето защо следствените версии не представляват мисловен модел на криминалистичната ситуация. Те не са и елемент от съдържанието му. От една страна, разследващият орган изгражда мисловен модел, въз основа на който построява следствени версии. От друга страна, получената информация при проверката на версии може да организира изграждането на мисловен модел.

⁹ Хлинцов, М. Криминалистическая информация и моделирование при расследовании преступлений, Саратов, изд. Саратовского государственного университета, 1982, с. 102.

¹⁰ Лузгин, И. Моделирование при расследовании преступлений, М., Юридическая литература, 1981, с. 80.

¹¹ Хлинцов, М. Цит. съч., с. 6.

¹² Кунчев, Й. Криминалистическа тактика, С., Албатрос, 2003, с. 119 – 120.

3. Следствената версия и прогнозирането в процеса на разследване на престъпления.

А. Зелински счита, че версията може да бъде както хипотеза, така и прогноза: „Когато се построява предположително обяснение за известно обстоятелство, има място хипотезата. Когато на основание на тази хипотеза и на установените факти се изгражда вероятностно съждение за неизвестен в даденото време факт, се говори за прогнозиране.”. В своите разсъждения той стеснява представянето на версията като разновидност на прогнозата, насочена в миналото, единствено за предположения по отношение на виновността на конкретно лице. По негово мнение, тя не е нищо повече от една прогноза на индивидуално поведение по време на събитието, което се разследва. А. Зелински счита, че по този начин теоретично се обосновава използването на методологията на индивидуалното прогнозиране при построяването на версии.¹³

В правната литература има и други автори, които в една или в друга степен подкрепят изложеното от А. Зелински становище.¹⁴

Моята позиция е, че версията и прогнозата са два резултата на отделни и целенасочени мисловно-логически дейности. Вярно е, че между тях съществува връзка, но тя не дава основание за отъждествяването на версията с прогнозата и обратно – на прогнозата с версията.

От една страна, вероятността при прогнозата се изразява във възможността едно събитие да се осъществи или не, т.е. става въпрос за **вероятност като характеристика на предмета на прогноза**. При следствената версия вероятността е характеристика на **знанията** на разследващия орган за конкретния обект, мерило е за потенциалната им достоверност.

От друга страна, основавайки се на определени изходни данни прогнозата е винаги насочена към бъдещето, а не към миналото, както версията. Базирайки се на конкретните изходни данни, версията обяснява вече случило се (минало) събитие или отделни страни на това събитие.

Поради изложеното е основателно да се твърди, че версията е средство, което помага за увеличаване на информационния ресурс, докато прогнозата е един от етапите на неговото използване - формирайки предположение за бъдещето въз основа на този ресурс. Вярно е, че версията притежава до определена степен прогностичен характер. В този смисъл съдържанието ѝ представлява отправна точка за осъществяването на по-нататъшната познавателна дейност, доколкото с нейна помощ ще се насочи установяването и доказването на неизвестни факти. От тази гледна точка ролята на версия се свежда до изграждане на връзка между извършената и предстоящата за извършване дейност при разследването. Благодарение на нея, при осъществяване на планираните (във връзка с изградените версии) следствени действия, може да се направи преценка за възможността за установяване на предположените обстоятелства.

Според мен, тръгвайки от същността на версията, не може да се приеме, че тя е равнозначна с предположението при прогнозирането. Не всяко предположение следва да се счита за версия. Прогностичното не притежава специфичните особености, въз основа на които може да се заключи, че е версия. То не подлежи на проверка в смисъл, както подлежи на проверка една следствена версия. Това се дължи на обстоятелството, че няма

¹³ Зелинский, А. Некоторые теоретические вопросы индивидуального прогноза и следственной версии, Проблемы предварительного следствия, Вып. 2, Волгоград, 1973, с. 117, 119, источник - Белкин, Р. Цит. съч., с. 485 – 486.

¹⁴ Например А. Шмонин, Л. Драпкин - Шмонин, А. Методика расследования преступлений. Учебное пособие, М., Юстицинформ, 2006, с. 308 – 309.

начин да се провери нещо, което все още не се е реализирало в обективната действителност. Нещо повече, смисълът на предположението за бъдещи несигурни и негативни събития е да се вземат мерки за тяхното предотвратяване. Такова предположение по същество е прогноза, а не версия.¹⁵

Изложеното мнение не означава, че се подценява възможността за използване на методиката на криминологичната прогноза в криминалистиката и в следствената практика, в частност методиката за прогнозиране на индивидуалното поведение. Тази методика може да се прилага в няколко насоки. От една страна, на основа на данните за личността, отнасящи се към времето, предшестващо момента на извършване на престъплението, може да се прогнозира възможното поведение на тази личност по време на събитието, което се разследва и по този начин да се реши въпросът: „Може ли този човек с неговите лични особености, мироглед и ориентация при дадените условия да извърши конкретното престъпление?“. По този начин не се нарушават представите за прогнозата като предположение, насочено към бъдещето, тъй като в този случай прогнозата е насочена от по-далечното към по-близкото минало, т.е. по отношение на изходните (за прогнозата) данни предположението е насочено към бъдещето. От друга страна, може да се прогнозира поведението на определен човек за бъдеще в хода на разследването, при съществуващата или променена следствена ситуация.

Литература:

1. Белкин, Р. Курс криминалистики, 3-е издание, дополненное, М., ЮНИТИ-ДАНА, Закон и право, 2001.
2. Вакарелски, И. Криминалистика, С., Наука и изкуство, 1972.
3. Вакарелски, И. Криминалистика, С., Наука и изкуство, 1978.
4. Волчецкая, Т. Современные проблемы моделирования в криминалистике и следственной практике, Калининград, изд. Калининградского государственного университета, 1997.
5. Вучков, В. Предмет и тежест на доказване в наказателното производство, С., Сиби, 2008.
6. Кунчев, Й. Криминалистическа тактика, С., Албатрос, 2003.
7. Ларин, А. От следственной версии к истине, М., Юридическая литература, 1976.
8. Лузгин, И. Моделирование при расследовании преступлений, М., Юридическая литература, 1981.
9. Манев, Н. Наказателен процес, С., Ромина, 2000.
10. Павлов, С. Наказателен процес на Република България. Обща част, С., Сиби, 1996.
11. Хлынцов, М. Криминалистическая информация и моделирование при расследовании преступлений, Саратов, Саратовского государственного университета, 1982.
12. Шмонин, А. Методика расследования преступлений. Учебное пособие, М., Юстицинформ, 2006.
13. Эйсман, А. Логика доказывания. М., Юридическая литература, 1971.

¹⁵ Кунчев, Й. Цит. съч., с. 118.